

ВУЧЫСЯ, НЯБОЖА, ВУЧЭННЕ ПАМОЖА

У жыцці — гэта маё цвёрдае перакананне — кожнаму з людзей маладых патрэбен свой аксакал, чалавек, які падтрымаў бы, штосьці параіў, падказаў нейкія рашэнні. Бо розум, ён, як правіла, прыходзіць у сталым узросце, ды і то не заўсёды... І не да ўсіх.

...У той час гэта нікога не здзіўляла: працаваць я пачаў у 15 гадоў, адначасова паступіў на вярэньне аддзялення ў тэхнікум. А там азірнуцца не паспеў — вучоба скончана, трэба паступаць у інстытут альбо служыць у войску. Я чамусьці выбраў другое і апынуўся ў зенітна-артылерыйскім палку.

На тое, каб асвоіць ваенную спецыяльнасць, часу ў мяне пайшло няшмат, можа з месяца.

Адзін раз я выстраліў з аўтамата Калашнікава (болей, шчыра кажучы, не хацеў), а далей толькі чысціў яго і... сумаваў.

Так-так, сумаваў, бо са мной, «такім граматным» (была ж адукацыя, прычым радыётэхнічная), не толькі сяржанты, але і афіцэры не ведалі, што рабіць.

А мне свой час марнаваць не хацелася, таму я стаў шукаць заняткі. Па-першае, узяўся чытаць мастацкую і гістарычную літаратуру, па-другое, вывучаў (хоць і з меншым поспехам, бо практыкі ніякай...) англійскую мову, па-трэцяе, вырашыў павысіць свой разрад па шахматах. А паралельна — бегаў, штурхаў штангу, падцягваўся на перакладзіне... Прычым не без поспеху, бо змог удасканаліць свой знешні выгляд, фігуру і на ўласнай скуры адчуць, што Гіпакрат меў рацыю: гімнастыка, хадзьба, фізічныя практыкаванні — гэта сіла, гэта здароўе.

А вошэ спорт — ужо трохі іншае. Гэта я таксама на сабе праверыў, калі з прыцэлам на трэці разрад стаў цягаць штангу і досыць хутка адчуў, дзе знаходзіцца сэрца і як яно можа балець.

Загрymeў, карацей, у шпіталь, два тыдні палячыўся.

...Адтуль, помню, вярнуўся позна: саслужыўцы мае даўно павячэралі. А я — галодны, злы... Да таго ж — каўнер не зашпілены, шапка ў руках... І, як на ліха, камандзіра ўзвода насустрач нясе.

Ён, вядома ж, зрабіў мне заўвагу наконт знешняга выгляду. Я ў адказ (забыў, дзе знаходжуся)... пажартаваў: маўляў, як клічуць, так і адклікаюцца, то-бок, калі не кормяць, дык і службы няма...

Ён мне — трое сутак гаўптвахты!

На тым і разышліся: трое дык трое...

Я кніжак з сабою набраў — паўстаў перад старшыной, а потым — перад капітанам, які на «губе» прымаў папаўненне.

Той загадаў мне зняць рэмень, «ачысціць» кішэні і ўзяўся за кнігі:

— Карл Маркс? — вылупіў вочы ён, — «Крытыка гоцкай праграмы»? Фрыдрых Энгельс? «Дыалектыка прыроды»? Ты што — здэкуешся? На «губе» будзеш Маркса чытаць? — пазелянеўшы ад злосці, пытаўся ён.

— ...І Леніна, — дадаў я, бо капітан узяўся за ягоную кнігу:

— «Ма-тэ-ры-я-лізм і...» Што? — учытваўся ў назву, — «эм-пі-ры...»

Слова «эмпірыкрытыцызм» не давалася яму нават па складах. (Ён чытаў «...крэтыцизм». Не верыў, падобна, што Ленін пра яго пісаў, пачынаў чытаць спачатку... А ўжо як пры тым мацюкаўся!)

Злавіўшы паўзу, я хацеў сказаць капітану, што пасля службы збіраюся паступаць у інстытут, што там, відаць, прыйдзеца вывучаць вось гэтыя творы, таму вырашыў хоць пазнаёміцца... Але адчуў, што ніхто мяне тут не пачуе, і прамаўчаў.

Капітан тым часам згроб усе мае (дакладней — бібліятэчныя) кнігі і некуды з імі пайшоў.

Дзе быў, не ведаю, а вярнуўся недзе праз гадзіну і, на шчасце, з кніжкамі. Сказаў, калі коратка, што такіх «мудрацоў», як я, ён ніколі не бачыў.

Але ж чытаць не перашкаджаў. Так што я не сумаваў, вучыўся жыццю — нават на гаўптвахце.

Я. Кавальчукоўскі,

г. Мінск.

ДОБРАЯ БЫЛА ГУЛЬНЯ!

Часам, ужываючы пэўныя словы, мы нават не задумваемся пра іх паходжанне. Вось кажам «злы-дзень», «хапун», «воспа», «чума», «трасца», «халера» і лічым, што ўсё гэта хваробы альбо нейкая лаянка. А вось і не: першапачаткова так называліся злыя духі.

Іх, агульнавядомых, або, скажам так, «афіцыйных», шмат, а дадайце сюды мясцовых...

Не ведаю, як у іншых вёсках, а ў нас была сярод іх свая, «фірменная» пачвара. Звалі яе трохі дзіўна — Баба Бяскішкая, і «служыла» яна самай страшнай пужалкай. Усе дзеці ведалі, што тая з ранняга ранку да позняга вечара толькі і ведае, што высочвае непаслухмяных малых. І калі хто з іх нашкодзіў, то літасці не чакай — з канцамі, як той казаў, бо ні ўячы, ні адпрасіцца ўжо немагчыма. Карацей, Баба Яга ў параўнанні з ёй — проста душака ці сястрыца Алёнка.

Шчасце яшчэ, што гэта Бяскішкая па хатах не хадзіла, пасялялася там, куды дзецям нельга: у чужых садах ды гарадах (бо малыя любілі лазіць туды па... усё. Чыпсаў жа не было), у пасадках акацыі бліз чыгункі (дзе ходзяць цягнікі), у алешніку (дзе балота і дрыгва), ля Дняпра (дзе глыбокая вада)... Усюды спраўлялася! (Ці, можа, і не адна такая была: можа, з хеўрай сабе падобных?)

А дзіцячых садкоў жа тады ніякіх, малыя ў вёсцы, можна сказаць, без нагляду — бацькі цэлы дзень на працы.

У некага, праўда, дзядулі-бабулі былі, але ж ці ўпільнуюць яны тых жэўжыкаў, ці «ўпасуць», калі іх магнітам цягне да той жа рэчкі?

Вось жанкі і надумалі на беразе «пасяліць» жывую Бабу Бяскішкую.

На гэтую ролю падыходзіла цётка Кулёза (у сэнсе — Куліна). Жыла яна паблізу ракі, трохі прамышляла варажбой ды чараўніцтвам, хадзіла з кійком, але ж досыць жвавенька.

Дык жанчыны да яе: маўляў, бачка Куліначка, папужала б ты нашых паршыўцаў... Ім кажы ці не кажы — да Дняпра бягуць. Дык можа,

пасядзела б ты ў кустах, пераняла б іх, каб пагібелі якой не знайшлі? А мы табе зранку аладачак прынясём — са смятанкай, з варэннечкам...

Баба Кулёза трохі падумала і згадзілася. Бо што ёй: хоць які ды занятак (да таго ж карысны!), хоць якая ды плата, бо аладачкі ёй якраз па зубах (дакладней — па іх поўнай адсутнасці).

Аднак есці штось на дармаўшчыну баба Кулёза не збіралася і даручэнне прыняла ўсур'ез. На благі бок вывернула стары, сем разоў парваны кажух, растрапала рэшткі сівых валасоў (ну каму, як не ёй, ці не самай старэйшай, ведаць, як павінна выглядаць Баба Бяскішкая?), на галаву адзін рог прыстроіла, кіёк у рукі ўзяла. Зірнула ў вялікае люстэрка — сама жахнулася.

Назаўтра заступіла на дзяжурства: гэта значыць, ва ўсёй «красе» затаілася ў кустах, аладачкі з місачкі есць і, падслепаватая, але ж бачыць — з правулку дзець паказаліся. Баба місачку ўбок, падпусціла іх трохі бліжэй, кій-рог уверх і грозна ім:

— Ме-е-е!..

Дзеці так хутка зроду не бегалі! І, вядома ж, далекавата спыніліся...

Але потым, адсопшыся, думаць пачалі: «А чаму гэта Бяскішкая іх не пахапала — нікога? Чаму яны ўцяклі, калі тое ў прынцыпе немагчыма? Можа, гэта не яна была?.. Ці яна, але ўжо састарэлая? Ну, як баба Кулёза?

На наступны дзень, як ні страшна было, хлопчыкі рашылі гэта праверыць: дружнай бандай падаліся ў бок тых самых кустоў. Толькі падышлі, — адтуль зноўку:

— Ме-е-е...

Дзеці ходу!

Праўда, самаму маленькаму не пашчасціла: зачапіўся ножкай за купіну, упаў, моцна пабіўся, але ж нават не пікнуў: запоўз у вялікі куст, сядзіць там у крапіве і не дыхае, бо зараз жа тая Бяскішкая...

А яна і сапраўды тут як тут: вылезла, сцягнула з галавы рог і... зарагатала.

Хлопчык вачам не паверыў: баба Кулёза?!

Ён з ёй гусей не пасвіў, то-бок кантактаў не меў, таму з хованкі не вылез: пачакаў, пакуль тая нарагочацца ды пойдзе дадому. А ўжо тады і ў слёзы, і ў вёску — кулём, да сваіх.

...Сябры, убачыўшы малога жывым (а яны ўжо і «развіталіся»!), што называецца, выпалі ў асадак, а потым, пачуўшы, як і што там было, вырашылі... адпомсціць. Назаўтра стварылі «войска», набралі ў кішэні камянёў і рушылі да «ахоўнага пункта».

Як і трэба было чакаць, насустрач ім зноў данеслася «Ме-е-е...», у адказ на якое са свістам, нібы з гарматы, паляцелі камяні, пачуліся крыкі: «Авоечкі, авой! А я ж вам зараз, паршыўцам...»

З гэтымі словамі і ва ўсёй амуніцыі да дзяцей выскачыла Баба Бяскішкая.

Толькі хто яе ўжо спужаецца?! З крыкам «Кулёза!», «Кулёза!» хлопчыкі панесліся да Дняпра...

На гэтым і вось так (сама вінаватая) завяршылася бабіна артыстычная кар'ера. Яна з той пары, калі бачыла, што хлопчыкі бягуць да ракі, хіба што пальцам магла пагразіць.

Але ж на кусты малыя па-ранейшаму пазіралі са страхам — аж пакуль не выраслі.

Соф'я Кусянкова,

в. Лучын, Рагачоўскі раён.

Р. С. Трэба, напэўна, дадаць, што гэту гісторыю мне раскажаў адзін з удзельнікаў «слаўных падзей» — той самы маленькі, «хлопчык з крапівы».

Рубрыку вядзе
Валянціна ДОЎНАР.

■ Неасабісты суб'ектy

ПЕРАЧЫТВАЮЧЫ УЛАДЗІМІРА СЯМЁНАВІЧА

Углядаючыся ўдалеч, вельмі лёгка не заўважыць тое, што зусім побач

25 ліпеня я заўжды перачытваю Караткевіча. Не штосьці любімае з мастацкай прозы, а яго апошні дзённік, які пісьменнік вёў у сваім так і не скончаным падарожжы па Прыпяці. У маім жыцці ён з'явіўся нашмат раней, чым у сеціве на адмысловым сайце, — дзякуючы зашмальцованаму часам і пальцамі чытачоў асобніку часопіса «Малодосць» за лістапад 1990-га, калісьці «пазычанаму» (назаўсёды — менавіта з-за Караткевіча!) у бібліятэцы, якой ужо даўно няма. Шыкоўная публікацыя Валянціна Ждановіча, сябра пісьменніка, які разам з мастаком Пятром Драчовым прапавіўся з ім у тое апошняе падарожжа на плячэ па вялікай рацэ, спадзеючыся, што менавіта любімае Караткевічам Палессе верне яго да жыцця пасля страты жонкі і цяжкай хваробы. Фотаздымкі з таго падарожжа, у тым ліку і апошняе прыжыццёвае фота пісьменніка, зробленае 16 ліпеня 1984-га...

Чытаю гэтыя запісы Караткевіча штогод, з кожным годам няўмольна ўсё бліжэй і бліжэй становячыся да таго ўзросту, у якім ён іх пісаў. І кожны год знаходжу ў іх для сябе нешта новае, раблю нейкае адкрыццё (хаця ж і запісаў тых няшмат, усяго некалькі старонак, і пазнак немастацкіх у іх хапае, нахшталт «адплылі-мінулі»). Гэтым разам зачапіла падабенства надвор'я, якое было 34 гады таму — суцэльная задуха і дажджы. А яшчэ бадай упершыню за скупымі заўвагамі кшталту «Вечарам мне кепска... Ледзь магу хадзіць...» убачыўся хворы, вельмі хворы чалавек. Які за ўласным болем наўрад ці мог што іншае бачыць і заўважаць. Але вось яно — паглядзіце, пачытайце, здзівіцеся:

«САВА вылецела да агню, цікаўнасць, нырае ў паветры. Уначы над Пінскам нізкія здалёк гроны чырвоных ракет. Нехта сваволіць. Гэта дзень Пётры і Паўла. У дзень, калі змаўкаюць усе зязюлі...»

«Курадава ў вялікіх кронах дрэў. У намёт коннік з узятым з табуна канём. Коні пад Курадавай. Вербы на пясчаным узгорку. На гэтыя вербы вечарам села такая чарада маладых шпакоў, якой мне дагэтуль не даводзілася бачыць. Спачатку яны доўга і ўпарта ганялі над берагам, дзе мы спыніліся (луг, балотцы, зарасці вярбоўніку), вялізнага коршака. Міла было, з якім гвалтам, як упарта і ў канцы з якім трыумфам...»

«Вусце Ясельды. Уліваецца ў Прыпяць крыштальна-чыстая вада, піць можна. А яшчэ ніжэй па правым, паўдзённым беразе Прыпяці рака зрабіла «наглядны дапаможнік па аграноміі» (такі звычайна робяць штучна), «што такое глеба». Над ярам спелае жоўтае жыта, ніжэй пласт чорнай глебы, яшчэ ніжэй жоўценькі, аж белы, пясочак, яшчэ ніжэй — вада...»

«Узгорак. На ім вербы, спавітыя ажыннікам, хмызы парэчкі. За намі азерца, дзе кумкаюць жабы, і хмызы густыя, што аж гудуць ад камарынага звону...»

«Першы ў шэрагу дрэў старажытны каравы дуб. Застаўся пры працах. Злітаваліся. Дрот. Палын. Таполі з адбіткамі ў вярэняй вадзе, як на карцінах Пісаро...»

«Затока вельмі рыбная, б'е і б'е рыба — аж срэбныя цэпы плотак лятуць у паветра. Затока з лілеямі, якія закрываюцца на ноч, вялікія-вялікія, як на кепскіх рэкламах...»

«Нізкі бераг, і на ім рыжы, маладзенькі, гладзенькі кося...»
«Прыпяць бы ў цясніне з высокіх берагоў, а на іх дубы. Дуб упаў у ваду верхавінай. Даўно ўжо мёртвы, на зямлі, што засталася між каранёў (ці, можа, яе нанесла), цвітуць высокія жоўтыя і ліловыя раскі. Прыклад табе, чалавеча...»

ВОСЬ так. Ніякі не мастацкі твор. Проста падарожныя запісы, якія, апрацаваныя, адшліфаваныя, маглі б стаць асновай выдатнага нарыса ці новай захапляльнай аповесці. Не склалася. Але, нават не апрацаваныя, не адшліфаваныя, напісаныя чалавекам, які адчуваў сябе вельмі дрэнна, — як гучаць! Якое пільнае вока, якая здівосная мелодыка мовы, якія параўнанні... Хто з маладых сёння, якія гучна найперш саміх сябе залічваюць у пісьменнікі, зможа — вось так?..

Я, уласна, да чаго. Мы, беларусы, яшчэ не адкрылі для сябе Караткевіча, не зразумелі да канца, які геній, які Майстар жыў побач з намі, як нам пашанцавала, што ён падарыў свой талент нашай зямлі, апісаўшы яе з кранальнай любоўю і непазбыўным гонарам. А можа, зразумелі, ды саромеемся чагосьці, паводзім сябе, як героі яго верша, з якіх ён злосна кліў, пішучы: «Не бачыце света за ўласнай клумбай // У марях аб нейкім чужоўным раі. // Што вам да тых вялікіх Калумбаў, // Якія край ваш вам адкрываюць?»

25 ліпеня — дзень яго памяці, у гэты дзень 34 гады назад Караткевіча не стала. Вы пачулі пра гэта ў навінах па тэлебачанні або па радыё? Ці, можа, на радзіме пісьменніка або ў якім іншым кутку Беларусі (а нагода знайшлася б ці не ў кожным населеным пункце, бо Караткевіч аб'ездзіў і абышоў пешшу ўсю сваю любімую краіну) было зладжанае нейкае адмысловае мерапрыемства? Напрыклад, па маршруце яго апошняга падарожжа? Не, нешта не чуваць было нічога падобнага. Затое ў шмат якіх месцах ушаноўвалі памяць яшчэ аднаго геніяльнага Уладзіміра Сямёнавіча — Высоцкага: яны з Караткевічам пайшлі ў нябыт у адзін дзень з розніцай у чатыры гады. У Брэсце шукалі (і знаходзілі?) яго беларускія карані, у Навагрудку і ваколіцах ладзілі цэлы фэст з той нагоды, што Высоцкі тут здымаўся ў фільме і некалькі дзён жыў у мясцовым гатэлі... І ў выпусках навін не прамінулі скажаць і пра дату, і пра мерапрыемствы, і — як жа без гэтага — пра «амаль даказанае» беларускае паходжанне Высоцкага...

НІЧОГА супраць Высоцкага я не маю і яго геніяльнасць пад сумненнем не стаўлю. Мне проста крыўдна. Не, не за Караткевіча — ён бы, хутчэй за ўсё, да ўсяго гэтага паставіўся з гумарам. За нас саміх. Бо з таго часу, як Караткевіч пісаў: «Вы седзіце тут ад лампы сінія // І марыце пра піраміды над Нілам, // А што вы ведаеце пра краіну, // Ў якой вас маці на свет нарадзіла? // Яна вам нудная, шэрая, сумная. // Ясцё яе бульбу, ясцё яе сала, // А самі былі толькі ў мінскім ДУме, // Ды чулі аднойчы імя Купалы», мінула шэсцьдзесят гадоў, а, атрымліваецца, мала што ў нашых галовах змянілася.

Давайце паспрачаемся, калі гэта не так...

Алена ЛЯЎКОВІЧ.